

Zeg het met Bloemen!

de rapporten van Johannes Hoekstra

Behalve een eigenhandig geschreven rapport met datum 10 november 1945, bevat het dossier van verzetsman Johannes Hoekstra in het archief van de Vereniging Friesland 1940-1945 (T 350 nr. 974) een uitgetypt verslag met de titel: Interview: Johannes Hoekstra. Drukker te Koudum (tel. 9) op 10 februari 1949. Het oudste rapport begint met de mededeling: *Mijn vrouw, zoowel als mijn kinderen hebben allen illegaal meegewerkt.*

In beide stukken doet Hoekstra verslag van min of meer dezelfde gebeurtenissen in de oorlogsperiode. Toch vullen de stukken elkaar aan want in het eerste ligt de nadruk op wat hij en zijn en fam. meemaakten tijdens huiszoekingen en de beruchte SD-razzia te Koudum op 16 aug. 1944. In het tweede gaat hij wat uitgebreider in op de gang zaken rond de *Vrij Nederland*, waarvan het eerste gedrukte exemplaar in 1941 bij Hoekstra van de pers kwam.

Beide documenten zijn hieronder uitgewerkt. Verbeteringen en aanvullingen zoals opgenomen in de originele documenten zijn in de lopende tekst verwerk. Waar nodig is de spelling van persoonsnamen verbeterd en is de interpunctie aangepast. Tussen rechte haken of in voetnoten zijn verduidelijkingen en annotaties toegevoegd.

Jan de Vries,

Koudum, dec. 2019.

Versie II 10 sept 2022, hierin op aangeven van Feikje Kemker-Hoekstra aangepast dat niet Roel maar diens broer Arie Walda het contact legde met Hoekstra.

Rapport afdeling Documentatie, vereniging Friesland 1940-1945

Van: Johannes Hoekstra, geboren 13 maart 1891 te Balk.

Adres: Hoofdstraat A75 Koudum, gemeente Hemelumer Oldephart en Noordwolde (voorheen en thans)

Beroep: Journalist, drukker en boekhandelaar.

Godsdienst: Gereformeerde kerk.

Aantal kinderen : 5.

Mijn vrouw, zoowel als mijn kinderen hebben allen illegaal meegewerkt.

Mijn illegale arbeid begon in 1941, toen mijn zoon Fokke Hoekstra en ik een der eerste nummers van "Vrij Nederland" hebben gedrukt. Vrouw en dochters hebben het blad gevouwen en twee dochters [Gerrie en Feikje] hebben een gedeelte der oplage naar Amsterdam gebracht.

Het motief voor mijn illegaliteit was uit principe, gekrenkt rechtsgevoel en geloofsovertuiging.

In 1944 ben ik vanaf 15 augustus ondergedoken geweest, tot einde september 1944. Ik had een kosthuis en wel te St Nicolaasga, bij mijn zwager R. Feenstra, waar ik geen kostgeld behoefde te betalen. Ik leefde daar onder mijn eigen naam. Heb steeds één persoonsbewijs gehad, waarop ik het beroep heb laten veranderen.

Wat het drukken van "Vrij Nederland" betrof, had ik als contactpersoon de heer Roel Walda te Hindeloopen en een mij onbekende redacteur. Later drukte ik pamfletten en circulaires voor de Anti Revolutionaire Partij [ARP], inzake staatkundige uiteenzettingen.

Voorts had ik verschillende onderduikers onderdak:

No 1. Dick Tersteeg, 2^e Willemskade 48, Groningen.

No 2. Jacob Niemans, Van Maerlestraat, Den Haag (gewezen marinier, die o.a. bij Rotterdam meestreed in 1940 en hier later bij de knockploeg een zeer werkzaam aandeel had. O.a. deed hij mede aan de overvallen distributie kantoor te Workum, "kraak in Krackstate Heerenveen enz).

No 3. Andries Reuvers te Stavoren.

No 4. ~~Verschillende jong~~ "Jan", afkomstig uit Voorburg (daar ook hij bij de K.P. [knokploeg] was en hier 14 dagen onderdook, hebben wij hem niet naar zijn verdere naam gevraagd.)

No 5. Onze eigen zoon, die een der eersten was welke naar Duitschland moest gaan werken, in ons dorp, doch die dan hier en dan daar en tenslotte thuis is ondergedoken.

Joden noch piloten zijn bij ons ondergedoken geweest. Na de oorlog hebben we geen bijzondere blijk van waardering van de ondergedoken jongens gehad; alleen van no 1., wiens ouders ons een aandenken (schilderijtje) zonden.

Aan belangrijke gebeurtenissen heb ik niet meegewerkt.

Twee maal hebben we hier huiszoeking gehad. De eerste maal op 18 maart 1942, toen een Hollandse Gestapo-rechercheur en 2 Duitse Gestapo-officieren, kantoor en werkplaats letterlijk overal hebben gehaald. Zij scheurden 't portret van Hare Majesteit de Koningin in huis van de wand en zeiden smalend: "zijn dit jullie vrienden?", doelende op meerdere foto's van 't Koninklijk Huis. Ik was zelf niet thuis toen deze "heren" mijn gezinsleden beurt om beurt een verhoor lieten ondergaan. Toen ik zelf arriveerde kreeg ik de kans om er mij "uit te liegen" en dit lukte. Gelukkig leverde mijn verhoor voor hen geen nieuwe gezichtspunten, daar de te beantwoorden vragen wonderwel overeenstemden met hetgeen

vrouw en kinderen was gevraagd. Een der eerste vragen was: "is u gereformeerd? Op het bevestigend antwoord kwam er prompt: "dan is u anti-Duitsch!"

In september 1942 moest ik als journalist, te Leeuwarden op het matje verschijnen, en wel bij den bekenden "heer?" Sleijfer [Nederlandse SD-er Zacharias Sleijfer]. Ik had namelijk in een gedichtje in de Balkster courant "te veel" gezegd. Sleijfer bracht mij de vuist onder 't kin toen ik hem niet wilde aanzien en volgens hem "brutaal" was. Met bedreiging met Vucht werd ik wonder boven wonder vrijgelaten.

De tweede huiszoeking ondergingen we in 1944, ter oorzaak van het verbergen van leden van de knokploeg. Bij de toen gehouden razzia door een bende uit Hoogeveen (later hoorden we dat ze van t Scholtenhuis te Groningen waren gezonden), stopte er een overvalwagen voor en achter mijn huis; werd erf en tuin afgezet en werd ik door een Hollandse rechercheur uit mijn werkplaats gesleurd, omdat ik niet wilde bekennen, waar de door ons verborgen jongens waren (ik wist dit op dat moment ook werkelijk niet). Toen hij niets uit mij kreeg, zette hij op de plaats achter mijn huis mij een revolver in de nek. Op het laatste moment kwam er echter een hoge Gestapo-officier (Duitscher) door de deur en gaf mijn beul een teeken, waarop hij mij losliet. (Mijn vrouw en dochter die voor de keuken- en kamerramen angstig toezagen , werd door de Duitschers, die ten getal van een man of vier in huis gekomen waren, gelast voor de ramen weg te gaan.) De Gestapo-officier leidde mij met twee of drie soldaten naar boven, waar ik aanwijzingen moest doen, waar de jongens geslapen hadden. Ze deden mij toen niets, doch haalden ook toen alles ondersteboven. Beneden gekomen moest weer het portret van H.M. de Koningin van de wand, dat we weer wat bijgeknipt hadden.

Tot onze grote verwondering bleef het hierbij en werd ik van bevriende zijde gewaarschuwd direct te vluchten, daar mijn naam op een in hun bezit zijnd lijstje voorkwam. Ik ben toen te St Nicolaasga ondergedoken en weer tevoorschijn gekomen na de september-gebeurtenissen.

Nadien heeft de "grüne" van Stavoren ons nog eens met een bezoek "vereerd", doch ook die heeren deden ons geen overlast, hoewel mijn zoon toen ternauwernood op tijd in zijn schuilplaats kon ontglippen.

Eenige weken voor de bevrijding bedrukte ik 300 armbanden voor de N.B.S. [Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten]. Ik was daar mee bezig toen een mijner dochters ademloos mijn werkplaats binnenkwam lopen met de minder prettige mededeling, dat de Grüne voor ons huis stond. We brachten in allerijl de lettervorm en andere attributen van ons werk in veiligheid, doch de gevreesde Moffen, die er een poos hadden staan praten, gingen door....

Van mijn naaste bloedverwanten is niemand in den strijd gestorven. Wel heeft mijn zoon de afgelopen winter en herfst 1944 vele moeilijke dagen en nachten doorleefd, daar hij met andere onderduikers bijna een jaar zich heeft verborgen in een oude schuit en een rietveld in de Fluessen. Het hoge water en later het ijs maakten hun verblijf daar langer onmogelijk. Hij is er ziek weggekomen met een ernstige keelontsteking, gepaard met hoge koorts.

Na de bevrijding werd ik door de kapitein De Jong benoemd tot hoofd van sectie VI, district IV der N.B.S. 8 mei 1945 was dan mijn taak als zodanig afgelopen.

Hetgeen ik heb verricht deed ik uit plichtsbesef voor 't Vaderland. Echter moet mij een desillusie van 't hart en wel deze: dat na den oorlog mijn collega-boekhandelaar de alleen verkoop en 't agentschap kreeg van "Vrij Nederland"; hetzelfde blad waarvoor ik eens met levensgevaar de drukker was. Genoemde collega stond in het dorp bekend als pro-Duitsch en verkocht en bezorgde prompt "Het Signaal", een onder N.S.B. en Duitsch beheer staand propaganda-blad. Op een door mij opgesteld protest hierover, kreeg ik nul op het request!

Na de bevrijding heb ik op dezelfde wijze als voorheen mijn werk weer kunnen voortzetten.

Aldus mijn ervaringen.

Naar waarheid opgesteld: 10 nov. 1945.

Was getekend Joh. Hoekstra

P.S. mocht u voor uwe tentoonstelling prijs stellen op mijn foto en het tweemaal van de wand gescheurde portret van H.M. de Koningin, dan zal ik u die gaarne toezenden.

Interview: Joh's Hoekstra, drukker, Koudum (tel.9) op 10 februari 1949

[Arie] Walda van Hindelopen kwam in november 1941 bij Hoekstra met de vraag: "Kun je een illegaal blad drukken, als wij het papier leveren?" Hoekstra heeft er even over nagedacht en zei toen "Ja." De moeilijkheid was even om het cliché voor elkaar te krijgen. Dit moest op hout worden gemaakt. Hoekstra - zelf gereformeerd - ging naar Sytsma, in Balk - S.D.A.P.-er - en vroeg of hij dit cliché wilde maken in hout. Hij vertelde ook waarvoor het was. Sytsma zei: "Doare jo det oan?" "Ja, werom net." "Nou, der haw ik respekt foar," zei Sytsma. "'t Komt yn oarder".

Sytsma maakte alles keurig kostloon voor elkaar. Het eerste blad werd gedrukt in de kerstdagen 's nachts, 1941. Dit was no. 5 of 6 van het blad. Hiervan werden ca. 6000 ex. gemaakt. Vier kantjes gedrukt. Vrouw en dochters de hele boel gevouwen en toen moest het worden verzonden. Een groot deel ging in een honigvat naar Muntendam in Groningen en een deel moest naar Lemmer en werden door de zoon van Hoekstra gebracht. Het andere deel moest naar Amsterdam. Dit was nog al even moeilijk. Hoekstra had twee dochters, die verpleegster waren in Bussum en deze waren thuis. Een zekere mijnheer "Jo"? was hier ook en toen werd overeengekomen, dat de meisjes ze zouden meenemen. Dit gebeurde. De boel in koffers en daarmee op de trein. Mijnheer "Jo" ging vanaf Enkhuizen ook mee in dezelfde trein, maar in een ander gedeelte.

Toen zij in Amsterdam C.S. uit de trein stapten was daar contrôle. Tegelijk gingen er twee Duitse soldaten uit die aanboden de koffers te dragen wat uiteraard dankbaar werd aanvaard. Zo passeerden zij. De koffers werden afgegeven aan de afdeling bagage, waar ze direct door de mensen van de groep werden afgehaald.

Het papier werd per bakfiets gebracht van Hindelopen door een Hollandse jongen die doodsangsten uit stond, omdat hij daar in een volslagen onbekend land door de mist en nacht zwierf. Het papier - een hele massa - werd opgeborgen bij een buurman op zolder.

Het tweede no. werd in 't laatst van Januari 1941 gedrukt. Dit gebeurde ook "tomik" [temûk is heimelijk] in de nacht.

Toen kwam er een waarschuwing van Walda: wees voorzichtig; er is verraad in Amsterdam. Toen alles weggedaan.

Op 18 maart 1942 – 't werk in de drukkerij stond stop en Hoekstra had emplooi bij de Distributiedienst – kwam hij uit Het Heidenschap terug en kreeg bij het begin van bet dorp de waarschuwing dat er een Duitse auto voor zijn huis stond. Toen had zijn vrouw al twee uur lang een kruisverhoor ondergaan van 2 Duitse officieren en een Hollander. Niemand mocht de deur uit. Hoekstra kwam de achterdeur binnen. "Sind Sie Hoekstra?" "Ja." Een revolver werd hem daarna op de borst gezet. Zij hielden hem een pamflet onder de neus, dat gericht was tegen de Jodenvervolging en vroegen of hij dit had gedrukt. Zijn vrouw en zoo hadden dit eerlijk kunnen ontkennen en Hoekstra zelf kon dit ook doen. De eerste vraag was: "Wat is Uw politieke richting? A.R. Dan is u gereformeerd? Ja. Dan bent u dus tegen de Duitsers."

Hoekstra had nog een bezwarend pamflet in de zak. Zijn broer in Balk had het zondagsavonds nog tegen hem gezegd: "Doe die dingen weg" en toen had hij het in de achterzak van de broek gestoken. Dit werd niet gevonden. Ook stond in zijn zakboekje de naam van Walda. Hoewel hem gevraagd werd: "kent U Walda?" [luidde het] antwoord "Die man ken ik helemaal niet".

Tegelijkertijd werd er ook bij Walda een huiszoeking gedaan, want de Duitsers belden nog bij Hoekstra op naar het huis van Walda en toen hoorde mevrouw Hoekstra zeggen: "hier weten ze ook van niets". Alles werd ondersteboven gehaald. Zij vonden o.a. nog rondschrijvens van de persvoorlichting over dingen waarover niets mocht worden opgenomen in de pers (Hoekstra gaf met zijn broer de Balkster krant uit). Hier zagen de Duitsers de naam Hitler en zeiden "Aha", maar 't was goed.

Uit curiositeit had Hoekstra's zoon nog een exemplaar bewaard van *Vrij Nederland* maar dit lag onder het kastpapier in zijn nachtkastje en werd niet gevonden. Onverrichterzake de Duitsers weer af. Maar 't was duidelijk dat *Vrij Nederland* niet weer bij Hoekstra kon worden gedrukt.

Een jaar later kreeg Hoekstra nog opdracht om voor de A.R. kiesverenigingen [Anti Revolutionaire Partij] verschillende programbiljetten tegen de bezetter te drukken, hetgeen hij deed. In juli 1942 werd de Balkster krant, waar Hoekstra redacteur van was verboden. Hoekstra schreef nog een "zwanenzang" in 't laatste nummer en zei o.a. daarin, dat na deze tijd wel weer een andere tijd zou komen. Dit bezorgde hem nog een bezoek van [aan] Sleijfer [Zacharias Sleijfer], van wie hij een pak slaag kreeg.

Geen koper ingeleverd; alleen een koperen huls met een bloem er in met bijschrift: "Zeg het met bloemen". Later heeft Hoekstra nog wat onderduikers gehad o.a. een ondercommandant van een knokploeg [Jaap Niemans].

Van Koudum uit werd de 2e overval op het Distributie Kantoor in Workum gepleegd. Dit was in aug. 1944. De Hollandse Gestapo met de groep Scholte kwam in Koudum en schoot Tjalke van der Wal zonder vorm van proces dood. Even later kwamen ze bij Hoekstra, kreeg de revolver in de nek van een Hollander, die hem dreigde te zullen schieten als hij de namen van de jongens niet zei, en hun plaatsen aanwees. Hoekstra bleef weigeren. Toen zei de Hollander: "Ik geef je nog even de gelegenheid, ik zal tot tien tellen en dan ga je er aan." Op dat moment kwamen de twee Duitsers ook en sommeerden de Hollander het pistool weg te doen. Deze zei later nog tegen Hoekstra: "Je hebt mazzel gehad dat de Duitsers er tussen kwamen want anders was je er geweest." Dit was dezelfde vent die kort te voren Tjalke van der Wal (klerk op notaris-kantoor) had doodgeschoten. Er waren toen ook wapens in huis, die niet werden gevonden.

Hoekstra dook toen onder in St. Nicolaasga en kwam Dolle Dinsdag weer terug. Zijn zoon zat in de meer [ondergedoken in een schuit in het riet van het Feitesân]. Daar moest hun eten worden gebracht.

Geregeld kwam de 'Zoll' uit Stavoren zoeken. Het lettermateriaal van *Vrij Nederland* was verstopt onder het dak van weduwe De Jong te Koudum.

Een dag of wat voor de bevrijding kwam de boodschap: 'Kun je 300 witte banden met Oranje - NBS drukken?' 360 gedrukt.

Met de Meistaking werd hier in 't algemeen niet gewerkt. Maandagavond de melk weer naar de fabriek.

Er waren in Koudum practisch geen N.S.B.-ers. In Staveren geen enkele.

In Koudum en omgeving werden alle bladen verspreid. *Vrij Nederland*; *Parool*; *Je Maintiendrai*; *Trouw*; *Ons Volk*; *Christofoor*. Dit laatste niet veel, dit was meer katholiek.

Hoekstra's dochter Gerrie (nu overleden) was later bij de distributiedienst, leverde honderden bonkaarten aan onderduikers en was vaak ook koerierster.